

Móra Szőrege

Valószínűleg még nem járt a faluban, amikor először leírta nevét. Ki hinné, hogy a *Tápéi diplomaták* először „szőregi követek” voltak? 1908. november 1-én ugyanis *A szőregi követek* címmel jelent meg első változata Az Én Újságomban. Az 1908-ban írott mese, *A becei molnár*, meg 1912-ben *A szőregi malmok* címmel. Am mögöttük nem volt hiteles, helyi történet; Móra a világ mesekincséből és a maga kiapadhatatlan, gyermeki képzeletvilágából szőtt elbeszélései fölé a Szeged környéki falukról — Algyőről, Dorozsmáról, Tápérről, Csókáról — művészi céllal kölcsönzött címet.

Más lett a helyzet, amikor régészeti ásatásra rendszeresen kijárt a faluba. A Szegedi Szemle 1928. április 21-i számában *Röszkétől Szőregig* című tárcájában örömmel panaszkodik, mennyi munkát adnak neki az ősök a környékbeli falukban. Szőregről ezt írja: „Klasszikus leőhelye minden régiségnek a kőkortól a rézen, bronzon, népvándorlásan keresztül a honfoglalásig. Östelep és östemető az egész falu. A kertekben nem lehet ázni a prehisztórikus [történelemelőtti] cserepektől. Az eke mindenütt bronz karpereceket és pogány magyarkori kengyeleket vet föl. A templombdombról koponyák és a legvirágzóbb bronzkorból való edényeket mos ki az eső. Minden elveszélődik. A község közepén óriási homokbánya volt, amelyből évtizedeken keresztül a csontvázak szájai kerültek ki nagy muzeális becsű sírmellékletekkel. Minden tönkre ment. A négyezer éves bronzkori temető és az ezeréves honfoglalás kori lovastemető. Én a héten a maradék bánya meredek oldalában a honfoglaló vitézből csak a fejét és egy-két csigolyát találtam. A sirt fölprédálták a játszódozó iskolásgyerekek és leventék.”

1927 őszén a Szív utcában ásatott, a mai 6. sz. ház kertjében. Erről is beszámolt a Délmagyarország 1928. október 21-i számában *Kéményseprőknél Szőrege* című tárcájában, amely az *Utazás a földalatti Magyarországon* című posztumusz kötetében (1935; azóta összegyűjtött műveinek sorozatában 1960-ban is) közkincsé vált, és országosan ismertté tette Szőreg nevét. Móra szokásosan csevegő módján egyszerre ad képet a régészet nehéz sorsáról az ellenforradalmi világban, a nagyurak önzéséről és értelenségéről, meg a kisembereket, a dolgozókat szinte érthetetlen áldozatkészségéről. Pompás gunyoros humorával pellengérezte ki a földbírtokost, aki nem engedte meg földjén az ásatást, hogy vele szembe fölmutathassa a szőregi kéményseprőt: „Máder Ferencnek hívják azt az öregurat, akinek én a múlt esztendőben elszedtem a kincseit a szőregi Szív utcában. De hogy adóemelés ne legyen belőle, sietek hozzátenni, hogy ezek a kincsek nemigen alkalmasak adóalpnak még minálunk se. Részben négyezer éves csontok képeiben tartózkodtak a Máder Ferenc földjében, részben az öreg kéményseprő szívében bujkáltak. Ivenformán nehezen voltak hozzáférhetőek mind a két helyen, s nekem is meg kellett öregednem, míg rájuk találtam.”

Szigorú hírét vette Móra korábban *Máder Ferencnek* (1886—1932), az Olmützben (ma Olomou) született, morva származású, magyarul még idegenesen ejtéssel beszélő kéményseprőnek. Nem remélte, hogy beengedi őket a kertjébe, amikor kiderült, hogy a somszédéből az övébe vezetnek a leltre valló nyomok. *Kotormány János*, Móra „személye körüli minisztere” ment követésébe az öreg Máderhez. Nagy meglepetésre a kéményseprő mezenegedte, hogy a kertjét föltúrják, csak azt kötötte ki, hogy szőlőben, fában kárt ne tegyenek, a salátát ne porrák, és a méhecskéket ne zavarják, és a termőföldet ne keverjék a vad föld alá.

De utóbb ennél többet is tett az öreg Máder. Amikor látta, hogy a cseresznyefa útjában áll az ígéretes sír föltárásának, pártatlan áldozattal maga vágta ki Máder bácsi, kérdezte az író, honnan került maga ebbe a faluba? „Szegedéből — mondta önérzéssel — Otan voltam én legén a

mesterségbe, magyarul is otan megtanultam.”

„No — teszi hozzá Móra — otan nemigen tanulhatta meg, hogy egy bronzkarika megér egy cseresznyefát. Mert én ott méltóságos urat is ismerék olyant, aki nekem magannak megmondta, hogy az egész tudományomért nem adna egy kiszáradt szőlővesszőt.”

Móra bemutatja tárcájában az egész családot. Az ifjabb kéményseprőt, *Máder Istvánt* (1903—1990), aki önként beállt az ásók közé, mert izgatta, miként kerülnek elő az ősök csontjai, holmijai a kertjükből. Feleségét, aki nem tudta elcsalni onnan a férjét. Az unokákat, akik közül az egyik odamaradt a háborúban, a másik meg már maga is nagyapa azóta. Így zárja írását: „Nemcsak a bronzkori emberek hagyatékát hoztam el megőrzésre Szőregről, hanem a dolgozó öreg és ifjú Máderékét is. Jó az nekem a magyar kultúrfölnyit bizonyítani olyan pillanatokban, mikor nagyurak tesszik előttem illuzóriussá.”

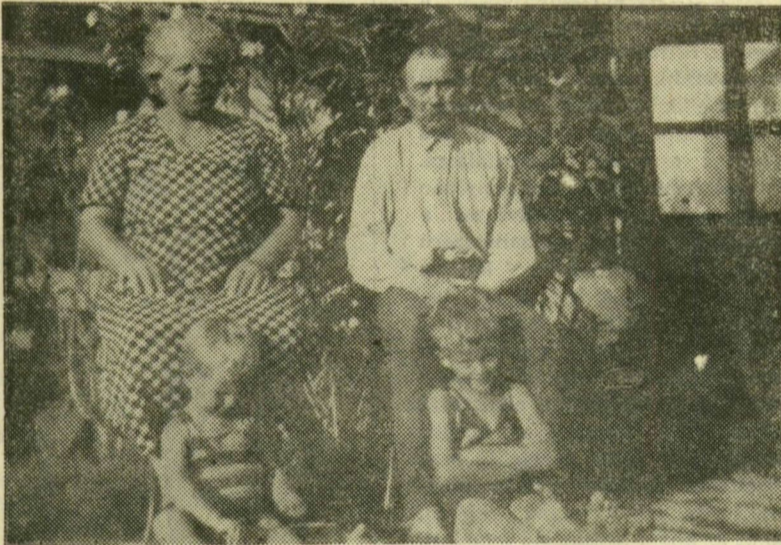
A „magyar kultúrfölnyit” kevéssel utóbb meg a szerb *Sztojkov Dusán* (1877—1954) példáján mutatta be az író. *Dusán a múzeumba kerül* című írása három héttel később, a Délmagyarország 1928. november 11-i számában hirdette az egyszerű emberek dicsőségét. Dusán a második házban lakott Máderék mellett: a mai Szív u. 10. sz. házban. Móra megint egy értetlen nagyúrral való kudarcát mondja el bevezetőül, hogy szembeállítsa vele a szerb földműves példáját. „A méltóságos úr nem mondott véleményt, és azt hiszem, nagyon sietett a nevemet elfelejteni. Én sem teszem nevezetessé az övét, mert többre tartom a Dusánét, aki a tudomány révén nemcsak az újságokba kerül be, hanem a múzeumba is. Mármint a sokezer éves talák és

Sztojkov Dusán és felesége

mit ásatni még a dédunokáimnak is.”

Szőreg és a szerbek még egy elbeszélésben töltenek be jeles szerepet. A Világ 1924. május 31-i számában jelent meg *Harmadikon* című elbeszélése, amely azóta a *Vérem* című gyűjteménye kiadásából (1927, 1958) és minden jobb válogatásból közismert. A múzeum- és könyvtárigazgatónak nem jár csak harmadik osztály a vonaton; de ez nagyon tanulságos az írónak, az egyszerű emberek megfigyelőjének, a népi élőbeszéd elbeszélőjének. Bár mint úrfélt, kinézik maguk közül a parasztok, kofák, juhászok és más célszerű szőregi emberek, ahogy Tömörkény nyomán Móra is szerette nevezni a *szőregi nemzetet*, sikerült magát mint „esernyőcsinálót” elfogadtatni velük. Így föltanulja lehetett az őszinte diskurzusnak. Beleszól ebbe egy 86 éves öreg szőregi szerb is. Egykük dicséri az öreg szerb magyar beszédét. Ez így dicsékszik: „minálunk szerb mind tudja magya-

Máderék, 1930 körül

csuprok révén, amiket a németek olyan komoly tudománynak tartanak, hogy nemrég adtak ki rólu egy tízenöt kötetes lexikont. Néhány magyar helynév is akad benne; fogadom, hogy a második kiadásban Szőreg oldalakat kap. És Szőreg híressé tételében nagy része lesz ennek a Dusánnak.”

Dusánnak nem kellett szőregi körtetőjét föláladoznia. Ő a még zöld paradicsomot szedte le idő előtt, „hogy ásatthasson az igazgató úr addig, míg a szép időben tart”.

Szőregről Móra még az írja a Máderékről szóló tárcában: „Szőreg az én régészeti diáriumomban [naplóm] vagy húsz esztendőn keresztül három keresztel megjelölt hely volt. Ez annyit jelentett, hogy ott olyan mélyen van elhantolva minden ásatási lehetőség, mintha nem is szegénysorsú falu lenne, hanem sokezer holdas uradalom. Pedig leletek dolgában Szőreg még Szegednél is gazdagabb hely. A mi kultúránk alighanem ott kezdődött, még ötezer évvel ezelőtt, mikor nem a modern technika vívmányával, hanem egyszerű kőhatalvált vertük be egymás fejét, s nem a szabónál rendeltük meg a városi bunyát, hanem sajátkezűleg gomboltuk le a farkasról, aki nem adta részleire. S azóta minden történeti korszak otthagytva a nyomát. Az egész falu egy mintaszerű régészeti kézikönyv, s ha én gazdag ember volnék, megvenném az egészet, s akkor lenne

ru, magyar mind tudja szerbül.”

Az író közbekérdezi: megvan-e egy mással a békességben, ugye? „Magyar is megvan szegény, szerb is megvan szegény, hát mi bajunk volna egymással?” Átadom a szót Mórának:

„No — mondom — azért negyvennyolcban a szőregi szerbek is csak ráfogták a kaszát a magyarokra.

— Aj, az nem úgy volt — nyöszögte az öreg. — En tudok, mert én voltam már akkor kanászgyerekek. Az úgy volt, hogy magyar baktek mondta: »gyinnek ráok, megölnek benneteket», rác baktek mondta: »gyinnek magyarok, megölnek benneteket». Addig beszélt magyar baktek, rác baktek, még a népek csakugyan megölték egymást.”

Móra a maga ragyogó fogalmazásában levonja az általános érvényű tanulságot: „Az nem baj, hogy én harmadik osztályon szoktam utazni, mert abból nem lesz háború. Hanem az nagy baj, hogy mindenféle népek különvonalon járó nagy baktekerei nem szoktak harmadik osztályon utazni.”

A csattanót Móra bizonyára átköltötte: *Tömörkény Faj és felesége* című elbeszélésében találta meg a történet magyát. De kitűnő érzékkel ültette át a szőregi történelmi szövevé, és mint minden ekkori írásában, itt is az ellenforradalmi rendszer ellen élezte ki példázatát

PÉTER LÁSZLÓ

Pardi Anna

Időszerű kérdések

A sok apró hazugságot és a sok szeretetlenséget

bocsásd meg. Uram, a mi vétkeinket

turbinák és virágkelyhek mögött épül a világ gépjai és felszínes kapcsolatok alapzatán.

Megostorozás. Töviskoszorú. Divatos ruhák. A névtelen tömeg az utcán fel alá jár, s a szembejövőtén bámulja ismeretlen, ismerős, megrontó, vagy kiegészítő önmagát.

Aggasztó s biztató jelekkel a századvég így közeledik. A hold központi berendezése virul középpontatlan szívünkben.

A jók köztünk vannak

Házunk tájáról való a tapasztalat. Ha fogok egy papírost, és teleírom valakiről csupa jóval, előre tudhatom, sokan neheztelnek majd rám. Legföljebb az ír néhány jó szót, akiről beszéltem, ismerősei és azok barátai azonban vagy kimondják, vagy csak egymás között mondogatják, hogy kár. Hogy jövők én ahhoz, hogy ezt az embert megdicsérem, szenté avatom, amikor itt vannak ők is. Miért nem róluk írtam a jót? Ellenben ha belebotlom valami emberi rondaságba, ha azt írom meg, hogy Hatalmas Jeromosnak is maga felé hajlott a keze, hogy alattvalóának érzi mindazokat, akiket hivatali beosztása szerint szolgálnia kellene, számíthatok rá, éktelen haragra csak ez az egy geried, és sokan áldják tíz kicsi körmömet: na végre!

Csak az alapképletnél tartunk, valójában sok változat létezik még. Megteszi az ember, hogy nem saját szakállára dolgozik, hanem sorban megkérdező sok mást, igaz-e, hogy Jámber Béla jól dolgozik. Igaz, igaz, ég a kezében a munka, rosszat rá csak az ellenségei mondanak, de tudja-e, hogy... Hát arról hallott-e, hogy... Aztán jönnek a kiegészítések: könnyű neki jól dolgoznia, mert én mindent a keze alá adok. Messze földön híres a művelődési ház munkája? Az okát itt keresse, kérem, mert mi minden támogatást megadunk neki. Másik faluban a könyvtárost szeretném szép cikkel körül simogatni, ott meg akarnak győzni, botorság, amire készülök. Hát az is valami? Csak ül a könyvtárban, és melegíti a hátát. De a melegét mi adjuk hozzá! Traktorosról ír nek, nyakig olajos gépszereletről. Szemek sarkában látom a rándulást: még az elnőkről se írtam, meg a gépcsoport vezetőjéről se.

Átléphetnék minden akadályt, hiszen csak a főnököt kellene nyilatkozatra kérnem. Elmondaná ő, nyilatkozná, hogy nálunk Jámber Béla valóban jól dolgozik, és a kulturális vetélkedőn is jól szerepelt, mert mi mindig megvizsgáljuk minden Jámber Béla munkakörülményeit, mi mindig segítünk, mi a Napot is úgy fordítjuk, hogy a lezseb sugarakat reá vessen. Semmit nem vétenék a tisztesség ellen, ha nevanúgy leírnám, ha a vesszőt is oda tenném, ahová a nyilatkozó mondja. Való igaz, Jámber Béla csak akkor tud jól dolgozni, ha segíti mindenki, akinek ez a dolga, és rájön, hogy a valaki keresthetné tenné elötte a lábát. Én viszont abba káncsokodom bele, ha huszont emberre egyformán élt a Nap, és máris ez az egy feszül nek

legjobban, akkor az írás melegét is megérdemli.

Föliülről lefelé jártam most a lépcsőt, de fordítva is igaz. Az elnőkről, aki okos fogással nagyot lódított a szekér rúdján, és nagy része van benne, hogy a közös igyekezet végre kiránthatta a sárból, jót csak egy ember mond, az is torkig részeg. A többiek? És azt nem írom meg, hogy...?

Százával sorolhatnám a jó és a színteremt rossz példákat, de nem ez a dolgom most. Azt szeretném csak elmondani, sokkal több a jó ember, mint a rossz. Minden viszonylagos persze, van, aki szépek mondja azt az arcot, is, amelyiken egy kicsi pattanás mégis akad, van, aki csak a bibircsöket látja az egész emberből. Ha dicsőségtábla lenne az újság, és csak az eszenciává tisztult — vagy savanyodott — embereket írná meg példaképek, nehéz dolga lenne. Mit csinálnánk azzal az emberrel, aki nagyobbakat káromkodik, mint a muraközi lovakat hajtó kocsis, még operáció alatt is szedi le a szenteket az égről, de ő operál legjobban? Írjam durvának, amikor aranykeze van? Az a gyanúm, a faliújságra való tökéletes embert, aki szép is, jó is, okos is, nem mutatja kapafo-gát ha nevet, nem hadar, nem dadog, nem néz se jobbra, se balra, jobb lábával nem lép nagyobb, mint a ballal, az ádámsutkája se áll ki, füle se kailla, a hája még olyan, hogy onduláláshoz reklám lehetne az ilyen embert még nem talál-ták föl.

Sok millió olyan van azonban, akit fönttartás nélkül jónak mondhatunk. Lehet, hogy az esze kereké más tengelyen forog mint az enyém, lehet, hogy nagyobbakat ugrik a gondolat a koponyájában, előfordulhat, hogy minden üres formáságtól fejfel megy a falnak, sok minden megeshet, csak az nem, hogy ártani tudna annak, aki ártatlan.

Az az igazság, könnyebb bebizonyítani valakiről, hogy rossz, vagy legalább sántít. Sok-sok botlásunk valamelyiket elég fölnyagítani, máris ijesztőek vagyunk.

Ha most kérdezek valakit, így kezdem: mondja asszonyom, mondja uram. Nagyapám a vadidegennek is azt mondta: mondja, jóember. Mindenkit ő sem tartott jónak, akkor is akasztottak, talán többet, mint most. Szándékát már nem tudom, de azt olvasom ki a jóemberezéséből, hogy rossznak csak azt tartotta, akiről tudta is, hogy lapátra való rongyember. Abban pedig biztos lehetett, hogy a jók köztünk járnak, és nagyjából hozzánk hasonlítanak.

HORVÁTH DEZSÓ